

УДК 331.56

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

М. Крупка, В. Дорош

Львівський національний університет імені Івана Франка

Висвітлено основні проблеми соціально-економічного розвитку країни у 2000–2008 рр. Розраховано інтегральний показник, який є зведеною оцінкою рівня життя населення регіонів України, зроблено прогноз цього показника у п'ятирічній перспективі. Запропоновано заходи, що повинні бути запровадженні в рамках програми антикризових дій.

Ключові слова: економічна система держави, соціальна рівність, соціальна інфраструктура, економічна активність населення, соціальний розвиток, міжбюджетні відносини.

Глобалізаційні процеси є характерною ознакою сучасності. Вони потребують вирішення актуальних питань позитивного розвитку та входження національних соціальних стандартів у міжнародний євроінтеграційний простір. Сучасний стан та тенденції розвитку України ілюструють, що будь-які зміни у фінансовому житті країни повинні відбуватися з урахуванням соціальних інтересів територіальних громад, оскільки у випадку зниження рівня соціального розвитку, якості та рівня життя населення істотно відобразяться на наповненості місцевих бюджетів власними коштами, зростанні дефіциту фінансових ресурсів.

Однією з особливостей кінця ХХ – початку ХХІ ст. є активний вплив інтеграційних процесів на специфіку соціально-економічного розвитку країни. Не минула також впливу й Україна, яка на сучасному етапі після вступу в травні 2008 р. у СОТ визначила основним вектором своєї зовнішньої політики курс на інтеграцію до Європейського союзу (ЄС). Однак нинішній етап соціально-економічного розвитку держави потребує поглибленого розуміння ролі бюджету в економічній системі держави, поліпшення його прозорості, підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Оскільки сучасна світова фінансова криза стала викликом для економік багатьох країн світу, в тому числі й для України.

Цілком справедливо вчені економісти вважають, що нинішня світова фінансова криза виникла не вперше в економічній історії є не черговою кон'юктурною кризою, є проявом набагато складнішого системного процесу, але і цього разу світова економіка виявилася не в змозі адекватно протистояти їй. Поточна криза за своїми масштабами перевершила більшість попередніх, епіцентр яких перебував у країнах, що розвиваються. Особливості нинішньої кризи, а також її причинно-наслідкові зв'язки потребують системного методологічного аналізу. По-перше, на сучасному етапі розвитку економіки виникла ситуація, за якої рівень інтеграції країн до єдиного світового простору є досить значним, що обумовлює значну їх взаємозалежність. По-друге, криза розпочалася зі США – найпотужнішої країни планети, що обумовлює додатковий “важіль кризи”, пов'язаний із масштабом охопленої нею економіки. По-третє, сучасний рівень розвитку інформаційних і фінансових технологій дає можливість миттєво переносити інформацію й переводити грошові кошти в будь-який діловий центр світу, що загострює макроекономічні дисбаланси у країнах зі слабким фінансовим сектором та обумовлює додаткову волатильність на світових ринках [5, с. 73].

Водночас варто зазначити, що світова фінансова криза розгорталася доволі повільно, послідовно охоплюючи різні країни та ринки, в Україні її настання виявилось несподіваним, отже, господарюючі суб'єкти опинилися в непередбачуваній ситуації. Сьогодні національна економічна система є досить інтегрована у світове господарство і, відповідно, не могла залишитися осторонь

світових процесів. Порушення макростабільності на зовнішніх ринках не могло не знайти відгук у внутрішніх процесах в Україні. Передусім це було пов'язано зі специфічним характером розвитку самої кризи, яка у нас розпочалася як криза ліквідності, потім переросла у валютну, а пізніше, через падіння обсягів виробництва і зростання заборгованості за кредитами, практично перетворилась на економічну [3, с. 8].

Основні прояви кризи стали помітними пересічним громадянам лише восени 2008 року, а вихідними джерелами інформації для нас слугували заяви та довідки, які нам надавали державні діячі – представники майже усіх гілок влади в Україні. Негативні події для економіки України були значними, серед них посилення загального інфляційного фону, падіння українського фондового ринку, що зумовило переорієнтацію фінансових потоків з одних активів в інші, зокрема, сировинні та енергетичні. Індекс Першої фондової торговельної системи (ПФТС) за сім місяців втратив 43,5% своїх позицій. Це пов'язане головно із виходом з українського ринку, як і зі світового, частини іноземних інвесторів, так званих спекулянтів, а також із нестабільною політичною ситуацією в країні. Зниження вартості цінних паперів демонстрували майже всі підприємства, які входять до котирувального списку ПФТС.

У вітчизняній економічній науці проблеми методології планування та прогнозування соціально-економічного розвитку розглядали В. Геєць, Н. Дубровіна, В. Іванов, Т. Клебанова, О. Черняк. Прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів, зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування входять до кола наукових інтересів багатьох учених. Зокрема, даній проблематиці присвячені праці вітчизняних науковців В.Бідак, Є. Бойко, С. Буковинського, О. Василика, В. Войцехівського, Я. Грити, Б. Данилишина, І. Дзюби, А. Єріної, О. Кириленко, Є. Кушнарьова, І. Луніної, І. Лютого, М. Мінченка, В. Міщенко, В. Опаріна, Л. Чижова, А. Фролкова, О. Ястремської та ін.

Основна мета статті полягає у дослідженні й підборі таких статистичних прийомів, які б повною мірою дали змогу оцінити існуючий стан соціально-економічного розвитку та на підставі проведених розрахунків спрогнозувати напрями цього розвитку в територіально – адміністративному розрізі країни.

Дослідження рівня соціально-економічного розвитку України проведемо за такими напрямками (табл. 1).

Нині більшість параметрів життєзабезпечення країни наближається до порогових показників, а численні індикатори розвитку небезпечних соціальних процесів, таких як безробіття, дисбаланс за доходами, зростання частки зубожілого населення, можуть призвести до соціального вибуху.

Зростання доходів населення відбувалося за рахунок підвищення мінімальної заробітної плати, зростання розмірів пенсій та окремих видів соціальних виплат. Різниця між найбільшими та найменшими доходами населення у 2006 році становила 1,5 раза (Донецька область – 8 933,9 грн, Закарпатська – 5 991,5 грн). Зростання доходів відповідно вплинуло на збільшення витрат населення. В цілому по Україні у 2006р. порівняно з 2000 р. витрати зросли в 5,4 рази. Лідируючі позиції серед територій з найбільшими витратами на душу населення займають Одеська (10 025,8 грн), Дніпропетровська (9 653,0 грн), Запорізька (9 346,3 грн), АРК (8 948,2 грн) області, а з найменшими – Тернопільська (5 956,9 грн), Івано–Франківська (6 481,4 грн), Вінницька (7 093,3 грн) області. Розрив між найбільшими та найменшими витратами населення – 1,7 рази.

В умовах швидких темпів зростання інфляції та бюджетного дефіциту відбувається зубожіння населення. За досліджуваний період частка зубожілого населення хоч і скоротилася на 28,5% загалом по Україні однак залишається досить значною. Серед “лідерів” кілька років поспіль лишаються Волинська (83,0%), Тернопільська (70,9%), Рівненська (69,6%) та Закарпатська (68,2%) області.

У 2006 р. лише п'ять областей мали заробітну плату вищу за середню по Україні – 1 041,0 грн (у м. Києві – на 688,0 грн, Донецькій області – на 161,0 грн, Дніпропетровській – на 98,0 грн, Запорізькій – на 50,0 грн та Київській – на 17,0 грн). Найгірший показник – у Тернопільській області (727,0 грн), Волинській (773,0 грн), Хмельницькій (792,0 грн), Житомирській та Вінницькій (793,0 грн) областях.

Таблиця 1

Показники соціально-економічного розвитку держави

Групи показників	Одиничні показники
Індекс соціальної рівності	Доходи населення на одну особу, грн
	Витрати населення на одну особу, грн
	Середньомісячна заробітня плата найманих робітників, грн
	Частка зубожілого населення, %
	Забезпеченість житлом (м ² заг. площі на одну особу)
	Забезпеченість приватними легковими автомобілями (одиниць на 1 000 чол. населення)
	Обсяг реалізованих послуг у розрахунку на 1 особу, грн
	Індекси споживчих цін, %
Індекс розвитку соціальної інфраструктури	Забезпеченість підприємствами роздрібною торгівлі (м.кв. на 1 000 населення)
	Забезпеченість пасажирськими автобусами (одиниць на 1000 чол. населення)
	Забезпеченість домашніми телефонними апаратами (одиниць на 100 сімей)
	Забезпеченість підприємствами ресторанного господарства (місць на 1 000 населення)
	Охоплення дітей дошкільними закладами (відсотків до кількості дітей відповідного віку)
	Забезпеченість загальноосвітніми навальними закладами (на 1 000 чол. школярів)
	Забезпеченість вищими навальними закладами I–II рівнів акредитації (на 1 000 чол. студентів)
	Забезпеченість вищими навальними закладами III–IV рівнів акредитації (на 1 000 чол. студентів)
	Забезпеченість лікарняними ліжками (на 10 000 населення)
	Забезпеченість місцями у залах демонстрування фільмів (на 100 чол. населення)
	Забезпеченість закладами культури клубного типу (на 100 чол. населення)
	Забезпеченість книжковим фондом бібліотек (на 100 чол. населення)
	Забезпеченість будинків-інтернатів місцями для громадян похилого віку та інвалідів (дорослих та дітей), (на 100 чол. населення)
Індекс економічної активності населення	Рівень безробіття за методологією МОП, %
	Коефіцієнт економічної активності населення (% до населення у віці 15–70 років)
	Навантаження на одне вільне робоче місце, осіб
	Працевлаштування не зайнятих трудовою діяльністю громадян, тис. чол.

Забезпеченість населення житлом – є важливим індикатором соціального розвитку територій. Найкращою вона є у Черкаській (25,6 м² на одну особу), Вінницькій (25,6 м²), Чернігівській (24,2 м²), областях при найвищому рівні 28,4 м² у Київській. Найгірша ситуація в АРК (19,4 м²), та Волинській області (19,7 м²).

Найліпша забезпеченість населення приватними легковими автомобілями (одиниць на 1000 чол. населення) є у Запорізькій, Полтавській, Харківській, Київській областях. Найменш забезпечені Одеська, Чернігівська, Рівненська та Тернопільська області.

Отже, проаналізовані нами часткові показники дають можливість розрахувати інтегральний індекс соціальної рівності у 2006 р. Зважаючи той факт спробуємо порівняти його з середнім значенням в Україні (рис.1).

З рис. 1 видно, що всі досліджувані територіально – адміністративні одиниці не досягають високих значень соціальної рівності. До територій, які по даному показнику перевищують середній рівень належать: АРК, Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Черкаська області. До територій, які не досягають середнього рівня належать: Волинська, Житомирська, Закарпатська, Луганська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська. Найперспективнішою в плані соціальної рівності є Донецька обл., її відхилення від середнього рівня становить 0,149 пункта, а найвідсталішою – Волинська-0,206.

Досліджуючи інтегральний показник розвитку соціальної інфраструктури порівнюємо його з середнім значенням в Україні (рис. 2). Як бачимо, середній рівень в Україні по даному показнику перевищують 14 областей, серед яких: АРК, Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Одеська, Полтавська, Сумська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська. Не досягають середнього рівня: Волинська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області.

Найкраще розвинену соціальну інфраструктуру має Хмельницька область. Відхилення її рівня середнього по Україні становить 0,125 пункта. Водночас найгірша забезпеченість закладами соціальної інфраструктури у Чернівецькій області.

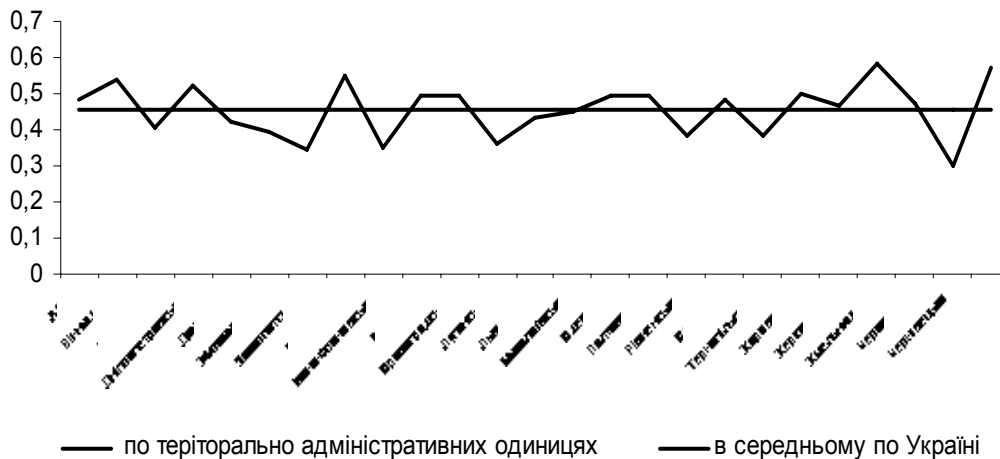

Рис. 2. Інтегральний показник розвитку соціальної інфраструктури в країні у 2006 р.

Ще однією складовою інтегрованої оцінки соціального розвитку є індекс рівня економічної активності населення. У цей блок входять часткові показники рівня безробіття за методологією МОП, коефіцієнт економічної активності населення, навантаження на одне вільне робоче місце, рівень працевлаштування не зайнятих трудовою діяльністю громадян.

Загалом в Україні рівень безробіття упродовж 2000–2006 рр. скоротився у 1,706 раза, хоча у 2006 р. поміtilась тенденція до його зростання та у 2006 році, який мав тенденцію до зростання, у зіставленні з попереднім періодом, було зафіксовано у Тернопільській обл. (9,2% проти попереднього рівня – 9,1%). Загалом коефіцієнт економічної активності населення України за досліджуваний період скоротився в 1,016 раза.

Позитивна тенденція спостерігається і у завантаженості одного вільного робочого місця. Зокрема, у 2006 р. порівняно з 2000 цей показник знизився в 4,808 раза, а порівняно з 2005 – не змінився. Високий рівень навантаження на одне робоче місце у Тернопільській (33 особи), Черкаській (27 осіб) та Івано-Франківській (20 осіб) областях., найнижчий у м. Києві (0,2 особи), м. Севастополі (1 особа), Дніпропетровській (2 особи) та Донецькій (2 особи) областях. Працевлаштування незайнятих трудовою діяльністю громадян у 2006 р. становило 1 070,8 тис. осіб, що на 79,4% більше від рівня 2000 р.

Проаналізовані часткові показників дають змогу розрахувати інтегральний індекс економічної активності населення.

Досліджуючи інтегральний показник економічної активності населення в 2006 р., порівняємо його з середнім значенням в Україні (рис. 3).

Згідно з розрахованими показниками до територій, які за цим показником перевищують середній рівень, належать: АРК, Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Луганська, Львівська, Одеська, Полтавська, Харківська, Чернігівська. Територією з найбільшою економічною активністю населення є Дніпропетровська обл. Її інтегральний показник доволі значний (0,926) і відхиляється від середнього рівня в Україні на 0,357 пункта.

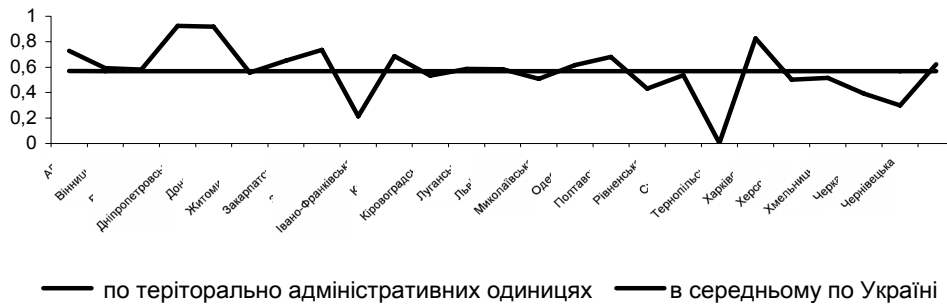

Рис. 3. Інтегральний показник економічної активності населення у 2006 р.

До територій, які за цим показником не досягають середнього рівня, належать: Житомирська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька. Найнижчий показник економічної активності населення у 2006 році мали Тернопільська та Івано-Франківська області. Передусім ця ситуація назріла через відтік робочої сили за кордон.

Обчислені і проаналізовані нами проміжні показники соціальної рівності, рівня розвитку соціальної інфраструктури, стану економічної активності населення дозволять побудувати зведений, таксономічний показник соціального розвитку. Для унаочнення результатів їх зображено графічно (рис. 4).

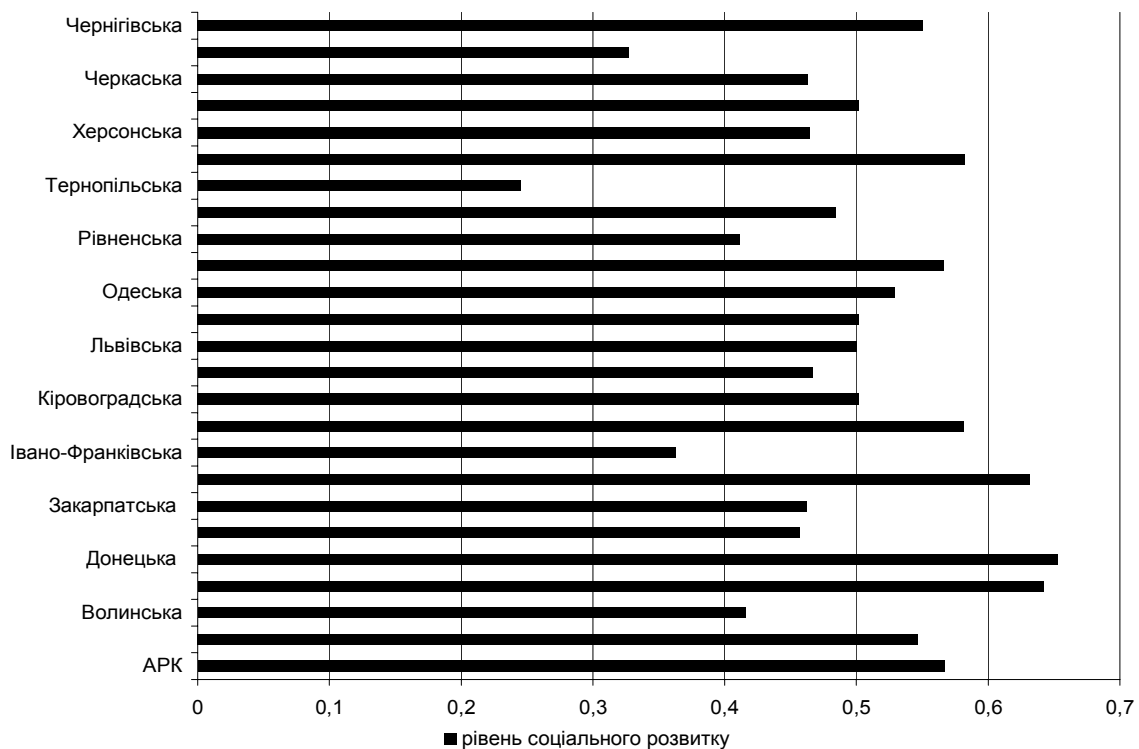

Рис. 4. Інтегральний показник соціального розвитку населення у 2006 році

Розрахунок цього інтегрального показника засвідчив, що в територіальному розрізі існує значний дисбаланс у соціальному розвитку населення. Серед найбільш розвинених територій у соціальному аспекті є Донецька, Дніпропетровська та Запорізька області. Найнижчий соціальний розвиток у 2006 р. зафіксовано у Тернопільській обл.

Подальше дослідження буде ґрунтуватися на проведенні регресійного аналізу з використанням методу екстраполяції трендів. За допомогою якого зможемо отримати прогнозні значення інтегрованих показників соціального та макроекономічного розвитку, що дасть змогу встановити прогнозний сценарій забезпеченості місцевих бюджетів власними коштами. Побудована модель сприятиме передбаченню можливих шляхів розвитку та поведінки досліджуваної системи за умови, що тенденції розвитку у минулому не зазнають значних змін у майбутньому, це забезпечить збереження на період прогнозування існуючих зв'язків між змінними.

За базову основу дослідження візьмемо розрахунок рівняння тренду на основі первинних показників (табл. 2).

Таблиця 2

Вихідні дані для прогнозування соціального розвитку

Напрями прогнозування	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Рівняння тренду
АРК	0,555	0,5535	0,578	0,527	0,564	0,537	0,567	$Y_t = 0,554 - 0,0003t$
Вінницька	0,602	0,569	0,556	0,5206	0,544	0,548	0,547	$Y_t = 0,555 - 0,008t$
Волинська	0,425	0,445	0,436	0,415	0,426	0,391	0,416	$Y_t = 0,422 - 0,005t$
Дніпропетровська	0,602	0,616	0,615	0,537	0,644	0,684	0,642	$Y_t = 0,620 + 0,010t$
Донецька	0,594	0,588	0,606	0,620	0,657	0,619	0,653	$Y_t = 0,619 + 0,010t$
Житомирська	0,464	0,418	0,398	0,401	0,461	0,449	0,457	$Y_t = 0,435 + 0,004t$
Закарпатська	0,416	0,332	0,325	0,413	0,442	0,447	0,463	$Y_t = 0,405 + 0,017t$
Запорізька	0,575	0,594	0,609	0,537	0,604	0,580	0,631	$Y_t = 0,590 + 0,005t$
Івано-Франківська	0,396	0,379	0,411	0,384	0,335	0,353	0,363	$Y_t = 0,374 - 0,008t$
Київська	0,511	0,539	0,558	0,526	0,578	0,572	0,582	$Y_t = 0,552 + 0,011t$
Кіровоградська	0,460	0,445	0,515	0,400	0,449	0,444	0,502	$Y_t = 0,459 + 0,002t$
Луганська	0,481	0,441	0,473	0,477	0,471	0,484	0,466	$Y_t = 0,471 + 0,001t$
Львівська	0,378	0,408	0,391	0,442	0,464	0,452	0,500	$Y_t = 0,433 + 0,019t$
Миколаївська	0,472	0,512	0,510	0,465	0,525	0,494	0,502	$Y_t = 0,497 + 0,002t$
Одеська	0,492	0,520	0,561	0,540	0,557	0,529	0,529	$Y_t = 0,532 + 0,005t$
Полтавська	0,562	0,561	0,568	0,511	0,546	0,526	0,566	$Y_t = 0,549 - 0,003t$
Рівненська	0,364	0,383	0,340	0,334	0,340	0,350	0,411	$Y_t = 0,361 + 0,003t$
Сумська	0,439	0,446	0,460	0,468	0,506	0,480	0,484	$Y_t = 0,469 + 0,009t$
Тернопільська	0,326	0,294	0,298	0,331	0,239	0,300	0,245	$Y_t = 0,291 - 0,010t$
Харківська	0,517	0,526	0,525	0,490	0,562	0,569	0,582	$Y_t = 0,539 + 0,011t$
Херсонська	0,432	0,414	0,416	0,344	0,431	0,452	0,464	$Y_t = 0,422 + 0,007t$
Хмельницька	0,508	0,532	0,513	0,458	0,514	0,536	0,502	$Y_t = 0,509 - 0,0004t$
Черкаська	0,514	0,546	0,527	0,433	0,464	0,422	0,463	$Y_t = 0,481 - 0,017t$
Чернівецька	0,296	0,295	0,286	0,378	0,344	0,322	0,327	$Y_t = 0,321 + 0,007t$
Чернігівська	0,551	0,533	0,496	0,466	0,530	0,556	0,550	$Y_t = 0,526 + 0,003t$

Застосовуючи побудовані у табл. 2 трендові моделі для кожного регіону України, були розраховані прогнози індексів, що характеризують рівень соціального розвитку, на основі яких було розглянуто три варіанти розвитку: песимістичний, базовий, оптимістичний. Варіанти соціального розвитку України подані у табл. 3.

Загалом аналіз отриманих результатів свідчить про складну соціальну ситуацію в Україні, оскільки жоден регіон не зможе називатися соціально розвиненим в перспективі.

До областей з найвищим показником соціального розвитку в цілому по країні на кінець 2011 р. можна віднести: Дніпропетровську (0,702), Донецьку (0,702), Київську (0,638), Запорізьку (0,629), Харківську (0,629). До найменш розвинених – Тернопільську (0,207), Івано-Франківську (0,309), Черкаську (0,349), Волинську (0,380), Чернівецька (0,380), Рівненську (0,382).

Про негативну динаміку, в прогнозному аспекті, говорить і той факт, що відбувається зниження показників соціального розвитку, за прогнозний період. Наприклад, серед 25 областей сім мають тенденцію до зменшення показників, чотири з яких до того ж є найменш розвиненими. Зниження соціального розвитку за п'ятирічним прогнозом буде спостерігатися в АР Крим (в 1,002 раза), Вінницькій (в 1,064 раза), Волинській (в 1,055 раза), Івано-Франківській (в 1,105 раза),

Полтавській (в 1,021 раза), Тернопільській (в 1,201 раза), Хмельницькій (в 1,003 раза) і Черкаській (в 1,189 раза).

Таблиця 3

Прогноз альтернативних варіантів соціального розвитку України

Напрями прогнозування	Варіанти розвитку														
	2007			2008			2009			2010			2011		
	песимістичний	базовий	оптимістичний	песимістичний	базовий	оптимістичний	песимістичний	базовий	оптимістичний	песимістичний	базовий	оптимістичний	песимістичний	базовий	оптимістичний
АРК	0,522	0,553	0,584	0,516	0,553	0,590	0,508	0,553	0,597	0,499	0,552	0,606	0,488	0,552	0,616
Вінницька	0,490	0,524	0,557	0,475	0,516	0,556	0,459	0,508	0,556	0,442	0,500	0,558	0,423	0,492	0,561
Волинська	0,377	0,401	0,425	0,367	0,396	0,424	0,356	0,390	0,424	0,344	0,385	0,426	0,331	0,380	0,428
Дніпропетровська	0,590	0,661	0,732	0,586	0,671	0,756	0,579	0,681	0,783	0,569	0,691	0,814	0,556	0,702	0,847
Донецька	0,634	0,661	0,688	0,639	0,671	0,703	0,643	0,682	0,720	0,646	0,692	0,738	0,648	0,702	0,757
Житомирська	0,400	0,450	0,500	0,394	0,454	0,513	0,386	0,457	0,529	0,375	0,461	0,547	0,362	0,465	0,567
Закарпатська	0,402	0,475	0,548	0,405	0,492	0,580	0,405	0,510	0,614	0,402	0,527	0,652	0,395	0,544	0,694
Запорізька	0,536	0,609	0,682	0,527	0,614	0,701	0,514	0,619	0,724	0,498	0,624	0,749	0,479	0,629	0,778
Івано-Франківська	0,308	0,342	0,376	0,293	0,334	0,375	0,276	0,326	0,375	0,259	0,317	0,376	0,239	0,309	0,380
Київська	0,568	0,595	0,622	0,573	0,605	0,638	0,578	0,616	0,655	0,581	0,627	0,673	0,583	0,638	0,692
Кіровоградська	0,399	0,468	0,536	0,387	0,470	0,552	0,373	0,472	0,571	0,355	0,474	0,592	0,335	0,476	0,617
Луганська	0,451	0,476	0,502	0,448	0,478	0,508	0,443	0,479	0,515	0,437	0,481	0,524	0,431	0,482	0,534
Львівська	0,482	0,509	0,537	0,495	0,528	0,561	0,507	0,547	0,587	0,519	0,566	0,613	0,529	0,585	0,641
Миколаївська	0,468	0,507	0,545	0,463	0,509	0,555	0,457	0,512	0,566	0,448	0,514	0,580	0,438	0,516	0,595
Одеська	0,513	0,551	0,589	0,510	0,556	0,601	0,505	0,560	0,615	0,499	0,565	0,631	0,491	0,569	0,648
Полтавська	0,499	0,537	0,576	0,489	0,535	0,580	0,477	0,532	0,587	0,463	0,529	0,595	0,448	0,526	0,605
Рівненська	0,322	0,371	0,421	0,315	0,374	0,433	0,306	0,377	0,448	0,295	0,380	0,465	0,282	0,382	0,483
Сумська	0,481	0,505	0,528	0,486	0,514	0,541	0,489	0,522	0,556	0,491	0,531	0,571	0,493	0,540	0,588
Тернопільська	0,198	0,249	0,300	0,178	0,239	0,299	0,155	0,228	0,301	0,131	0,218	0,305	0,104	0,207	0,311
Харківська	0,544	0,584	0,624	0,548	0,595	0,643	0,550	0,607	0,664	0,549	0,618	0,686	0,548	0,629	0,711
Херсонська	0,384	0,449	0,514	0,378	0,456	0,533	0,369	0,462	0,556	0,357	0,469	0,581	0,343	0,476	0,609
Хмельницька	0,461	0,507	0,554	0,452	0,507	0,562	0,440	0,507	0,573	0,427	0,506	0,586	0,411	0,506	0,601
Черкаська	0,358	0,415	0,473	0,330	0,399	0,468	0,299	0,382	0,465	0,267	0,366	0,465	0,231	0,349	0,467
Чернівецька	0,300	0,350	0,401	0,297	0,358	0,419	0,292	0,365	0,438	0,285	0,372	0,460	0,276	0,380	0,484
Чернігівська	0,479	0,537	0,597	0,469	0,540	0,611	0,458	0,543	0,628	0,444	0,546	0,648	0,427	0,549	0,670

Економічний розвиток більшості розвинених країн світу, як відомо, не можливий без забезпечення зростаючої ролі фінансів місцевих органів влади у вирішенні численних питань повсякденного життя. Сьогодні ця проблема є однією з ключових у процесі державного будівництва в Україні і цілком очевидно, що без стабільних і достатніх фінансових ресурсів в регіоні не може ефективно функціонувати місцева влада. Саме місцевим бюджетам на сучасному етапі розвитку країни необхідно приділяти особливу увагу, оскільки вони є гарантом соціально-економічного розвитку всіх територій нашої країни.

Таке становище певною мірою можна пояснити не використанням чи, можливо, не ефективним використанням територіальною владою наявного соціально – економічного потенціалу. У результаті, як наслідок, отримуємо невідповідність заходів державного міжбюджетного регулювання, яке здійснюється як з центру, так і на місцях, що не ґрунтується на реальних, якісних, стратегічних прогнозах.

Адаптація населення до ринкової соціально-економічної системи, яка є необхідною передумовою успіху ринкових реформ, означає розуміння широким загалом свого права вибору і

відповідальності за цей вибір. Соціальний фактор повинен мати пріоритетне значення при розробленні та проведенні економічної політики. Саме ігнорування соціального виміру ринкових трансформацій значною мірою не дає можливості стабілізувати ситуацію і вийти з фінансової кризи та забезпечити орієнтацію на шлях сталого економічного зростання.

В Україні трансформаційні перетворення та демократизація суспільних відносин, формування громадянського суспільства активізувало внесення змін до системи управління на місцях. Делегування владних повноважень територіальним органам влади у здійсненні господарського, соціального, культурного будівництва супроводжувалося закріпленням за ними необхідних фінансових ресурсів. Однак в Україні повинен успішно функціонувати трикутник: держава – бізнес – суспільство, ефективність якого залежить від того, що поставити в основу. В суспільстві трансформаційні зміни проводять не для того, щоб не було багатих, а не було бідних, а уряд не залежно від ситуації ніколи не повинен віддалятися від свого народу – це головна мета цивілізованого суспільства. Нині необхідна підтримка вітчизняного товаровиробника, сприяння розвитку фермерства, малого і середнього бізнесу, які є основою забезпечення добробуту більшості населення країни. Це дасть змогу створити передумови для становлення та розвитку державності в суверенній країні. Крім того, треба надати більше прав місцевим органам влади в справлянні місцевих податків та запровадити дійові інструменти стимулювання приросту доходів бюджетів і посиленні зацікавленості у своєчасному та більш повному фінансуванні регіональних цільових програм розвитку (РЦПР). При цьому якісне нарощування бази приросту доходів бюджетів усіх рівнів на перспективу може стати головним у мотивації на шляху до підвищення ефективності соціально-економічного розвитку як окремих територій, так і держави в цілому.

Криза остаточно переконала в тому, що вільні ринки і глобальні фінансові операції є несумісними. Треба зазначити, що унаслідок офіційної бездіяльності державних контролюючих органів та інвестиційної поведінки банків, що ґрунтується на некомпетентності й безвідповідальності перед акціонерами і кредиторами припинили своє існування навіть банки з більш ніж столітньою історією, що пережили зміни політичного ладу, громадянські і світові війни.

Нині забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку країни неможливе без створення обґрунтованої системи міжбюджетних відносин, формування якої розпочалося з набуттям Україною незалежності, дане питання остаточно не вирішено й досі.

У цілому в Україні склалася ситуація штучної дотаційності бюджетів, викликана чинним порядком зарахування доходів до бюджетів різних рівнів. Так, вилучені з місцевих бюджетів кошти на першому етапі, потім частково повертаються назад у вигляді міжбюджетних трансфертів і то не завжди в запланованому обсязі [6, с. 87]. За такої політики підривається автономія місцевих бюджетів, які стають надмірно залежними від центральної влади.

Незважаючи на те, що з 2001 року розрахунок дотацій для вирівнювання і коштів, що передаються до державного бюджету здійснюється за спеціально розробленою урядом формулою, чинний порядок розрахунку трансфертів не позбавлений окремих недоліків. Використання індексу відносної податкоспроможності в окремих випадках може давати викривлені результати, оскільки скорочення рівня сплати податків на одного мешканця громади відповідної територіально-адміністративної одиниці, зменшення сум зібраних у середньому по країні податків відбувається ще швидшими темпами, то зростає індекс відносної платоспроможності даної територіальної одиниці, що зумовлює погіршення її фінансового стану. Отже, замість того щоб заохочувати місцеві органи влади, їх фактично карають, зменшуючи суму належної допомоги.

На наш погляд, розвиток міжбюджетного регулювання повинен відображати процеси політичного й економічного перебігу подій, спрямованих на вирішення загальнодержавних завдань щодо забезпечення економічного зростання і соціального розвитку, усунення розбіжностей у рівнях розвитку певних територій та посилення фінансового забезпечення місцевого самоврядування, розв'язання національних проблем у цілому. Отже, побудова ефективної моделі розвитку економіки ринкового типу потребує оптимального забезпечення фінансовими ресурсами місцевих органів влади, напрямів реструктуризації доходів бюджету й визначення їхньої ролі у збалансованому розвитку зобов'язань та фінансових можливостей держави.

Зрозуміло, що бюджет як інструмент економічного регулювання є потужним засобом проведення соціально-економічної політики держави, важелем, за допомогою якого державні

органи впливають на процес виробництва й розподілу фінансових і виробничих ресурсів як у країні, так і в регіонах. Бюджетна політика має сприяти стійкому й ефективному економічному розвитку країни й кожного регіону. Вдосконалення бюджетної політики, внесення змін до методів планування, затвердження й виконання бюджету, а також застосування нових методів контролю за його виконанням необхідно розглядати як важливий інструментальний засіб підвищення результативності й ефективності управління соціально-економічним розвитком регіонів [4, с. 58].

Для посилення ролі органів місцевого самоврядування та забезпечення відповідними фінансовими ресурсами доцільно скористатися досвідом багатьох центральноєвропейських держав та запровадити податок на нерухоме майно на основі не оціночної вартості, а площі нерухомості з урахуванням місця розташування і мети її використання. Для залучення суб'єктів господарювання до участі в соціально-економічному розвитку регіонів, а також підвищення зацікавленості органів місцевого самоврядування у співпраці з платниками варто передбачити зарахування певної частки податку на прибуток підприємств (окрім підприємств державної й комунальної власності) до бюджету розвитку обласних бюджетів, а також бюджетів міст обласного значення й районних бюджетів.

Водночас створенню реальних можливостей зміцненню фінансової бази розвитку бюджетної сфери сприяло б зарахування частини коштів, одержаних від продажу земель несільськогосподарського призначення, до районних і обласних бюджетів. За умов програмно – цільового методу формування і управління видатками бюджету дало б змогу концентрувати й ефективніше використовувати бюджетні кошти призначенні на розширення матеріальної бази, соціально-культурної сфери, інфраструктури адміністративно-територіальних одиниць. Очевидно, що сучасний етап розвитку фінансових відносин в Україні потребує удосконалення правового забезпечення бюджетного процесу, зокрема процедур планування та виконання бюджетів за програмно – цільовим методом.

Отже, для регулювання соціально-економічних процесів в умовах фінансово-економічної кризи необхідно розробити комплекс взаємопов'язаних заходів щодо взаємодії фінансового і нефінансового секторів економіки і узгодити дії всіх органів державної влади та суб'єктів господарювання з метою їх виконання. З огляду на перспективу загальної світової фінансової нестабільності доцільно запровадити та інституційно оформити ефективну і постійно діючу систему моніторингу фінансової системи в цілому і банківського сектору зокрема. Основи такої системи вже розроблено Національним банком, Міністерством економіки та Міністерством фінансів України, підготовлено необхідні системи показників, інформаційно-аналітичну базу. Залишається організаційно оформити відповідні рішення і створити в структурі зазначених органів державної влади підрозділи з моніторингу та забезпечення фінансової стабільності в країні.

Ключова роль повинна належати розробленні та реалізації державної стратегії економічного й соціального розвитку, яка передбачала б чіткий розвиток окремих галузей національної економіки, експортно-імпорتنу енергетичну політику тощо, а також реалізацію завдань грошово-кредитної політики Національним банком України на основі інструментів його точного налаштування на належній основі. Існуюча в Україні кредитна система (і банківська зокрема), на жаль, не сприяє зміцненню організованості економічної системи, забезпеченню розвитку її реального сектору, не перетворилась у важливе знаряддя державного будівництва.

Глобальна фінансова криза виявила те, що давно визрівало в надрах фінансової системи, у напівтемряві бірж і банківських сховищ, що розвиток світу визначається рухом і концентрацією грошей як енергією економіки. Сучасні тенденції розвитку світової економіки спрямовані на поглиблення співпраці у всіх сферах. Стратегічні євро інтеграційні прагнення України неможливі без чіткої стратегії приєднання до умов функціонування країн з ринковою економікою, обґрунтування механізму співробітництва у фінансовій сфері (зокрема, банківського сектору) як ефективного знаряддя державного регулювання соціально-економічних процесів у суспільстві.

1. Буряченко А.Є. Самооподаткування як резерв зростання доходів бюджетів місцевого самоврядування // Фінанси України. – 2009. – № 1. – С. 44–50.
2. Данилишин Б. Світова фінансова криза – тест для України // Дзеркало тижня. – 2008. – № 38 (717).
3. Міщенко В., Жупанин В. Проблеми збалансованості внутрішніх заощаджень та зовнішніх запозичень банків в умовах нестабільності фінансових ринків // Вісник Нац. банку України. – 2008. – № 7. – С. 8–12.
4. Плєскач В.Л., Желябовський Ю.Г. Сучасні підходи щодо фінансового регулювання механізму реалізації регіональних цільових програм // Фінанси України. – 2009. – № 1. – С. 58–72.
5. Уманців Ю.М. Глобальні фінансові виклики: світовий досвід та українські реалії // Фінанси України. – 2009. – № 1. – С. 73–85.
6. Юшко С.В. Організація міжбюджетних відносин в Україні: стан, проблеми і перспективи // Фінанси України. – 2009. – № 1. – С. 86–97.

PROBLEMS OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION

M. Krupka, V. Dorosh

Ivan Franko National University of Lviv

The basic problems of socio-economic development of country are reflected in 2000–2007. An integral index which is the erected estimation of standard of living of population of regions of Ukraine is expected, the prognosis of this index is done in a five-year prospect. Measures which must be introduction within the framework of the program of антикризових actions are offered.

Key words: economic system of the state, social equality, social infrastructure, economic activity of population, social development, interbudgetary relations.

ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

М. Крупка, В. Дорош

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

Отражены основные проблемы социально-экономического развития страны в 2000–2007 гг. Рассчитан интегральный показатель, который является сведенной оценкой уровня жизни населения регионов Украины, сделан прогноз данного показателя в пятилетней перспективе. Предложены мероприятия, что должны быть внедрены в рамках программы антикризисных действий.

Ключевые слова: экономическая система государства, межбюджетные отношения, экономическая активность населения, социально-экономическое развитие, социальное равенство, социальная инфраструктура.